

RÖNESANS RESİM SANATINDA LORENZO LOTTO VE UŞAK HALILARI

Nurcan PERDAHCI¹

ÖZET

Düğümlü dokumacılık tarihimiz içinde stilize edilmiş hayvan motifli halıların ve geometrik dolgulu bölümler gösteren halıların 14.yüzyıl başlarından beri yapılmakta olduğu, o dönem Batı Resim Sanatında yer alan resimlerden anlaşılmaktadır. Bu resimlerin çeşitli yerlerde meydana çıkarılması ve bunların Avrupalı sanatçıların tablo ve duvar resimlerindeki halı betimlemelerine dayanarak, tarihlendirilmesi ile değerlendirilmesi yolunu ilk defa Kurt Erdmann açmıştır. Halılar üzerine ciddi araştırmalar, 113 yıl kadar önce 1891'de Viyana Halı Sergisi kitabı'nın yayınlanmasıyla başlamış olup, bu kitapta bazı eski halılara adeta dini bir önem verilmiştir. Basılan değerli kitaplar, dergiler ve yayınlanan yüzlerce makale, halı sanatına hak ettiği bilimsel saygın bir durum kazandırmıştır.

Halının tarihi Türkler'in yaşadığı ülkelerde ortaya çıkan, sıkı sıkıya Türkler'e bağlı olan bir tarihtir. Büyük Selçuklu Sultanlığı devrinde önce İslam dünyasına, sonra bütün dünyaya tanıtan da Türkler olmuştur. Türk Halı sanatı içinde 15. yy.dan 16. yy.a kadar olan dönemde dokunmuş halılara "Erken Dönem Osmanlı Halıları" adı verilmiştir. Bu halılar Klasik Osmanlı Dönemi Halıları'na geçiş hazırlamıştır. Erken devir Türk halıları içinde yer alan Uşak halıları, Avrupalı ressamların tablolarında sık sık betimlenip, çok tutulduğu halde, çoğunun envanter kayıtlarında Uşak adı geçmez ve bunlar Türk halıları diye tanınır. Bu çalışma; "Uşak Halıları'nın Avrupa Resim Sanatı'ndaki Yeri ve Önemi" araştırmaların kapsamında, halıcılık literatüründe, özgün tip olmuş Uşak halısı gruplarından "Lotto" halı tipinin betimlendiği Avrupa resimlerinden bir seçkiyi içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Lotto Halıları, Türk, Halı, Uşak, Osmanlı halıları, Avrupa Resim Sanatı.

¹ Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Yrd.Doç.Dr.

THE IMPACT OF USAK CARPETS ON THE PAINTINGS OF LORENZO LOTTO

ABSTRACT

It can be inferred from the examples of Western Paintings of 14th century that rugs displaying parts of geometrical fillings and rugs with animal motives which were stylized in our history of knotted weaving first started to be woven in that period. For the first time, Kurt Erdmann led the way to reveal those paintings in different places and evaluate them by dating, taking European artists' depictions of rugs in paintings and frescos as a ground. In-depth research on rugs started upon the publication of the book, Vienna Exhibition, in 1891, approximately 113 years ago and the importance paid to some of the old rugs in this book was almost spiritual. The valuable books, periodicals and hundreds of articles having been published gained the art of rug weaving the academic respect it deserved.

The history of rugs can be observed in the countries where Turkish people live and it is strictly in relation with them. And It was the Turkish people who introduced it to the world of Islam in the time of the Sultanate of the Great Seljuks, and to the world afterwards. The rugs woven between 15th and 16th centuries are called "Early Ottoman Rugs". These rugs led the way to "Classical Ottoman Rugs". Uşak rugs, as early Turkish rugs, were frequently depicted in the paintings of European artists and although they were quite popular, the name "Uşak" does not exist in inventory records and they are known as Turkish rugs.

Within the context of my researches on "The place of Uşak Rugs in European Painting", this study includes a selection from European paintings in which Lotto rugs, being among the authentic Uşak rugs groups in rug weaving literature.

Key Words : *Lotto Rugs, Turk, Rug, Uşak, Ottoman Rugs, European Painting.*

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Anadolu, Mısır, Ortadoğu kaynaklı dokunmuş halılar; 14. yüzyıldan beri Avrupa resim sanatında önemli bir dekoratif eleman olarak kullanıldılar. Zenginlik ve soyluluk göstergesi bu halılar, Avrupalılar tarafından kullanılmasıyla tanınmasından daha çok, Rönesans sanatçılarının resimlerinde yer alarak ünlendiler. Avrupa'nın güneyinden Andrea Mantegna'nın "Bakire Meryem" (1456-1459 San Zeno Kilisesi), kuzeyine Jan Van Eyck'in "Arnolfini'nin Evlenmesi" (1434) adlı yapıtları gibi bir çok ünlü sanatçıya esin kaynağı oldular. 17.y.y. öncesi topluca

“Oryantal Halılar” başlığı altında toplandılar. Doğu kaynaklı zenginlik ve statünün sıkça kullandığı kufi ve örgülü kufi bordürlü yapılarıyla katedral ve kiliselerin dinsel düşününüsü bütünleşerek hıristiyan sanatı üzerindeki İslam etkilerinin ilginç örneklerini oluşturdular.

Çeşitli kaynaklardan öğrendiğimize göre 13.y.y.da (1220) Venedik’le halı ticareti yapan Selçuklular geometrik desenli büyük halılar dokurdu. “*O zaman büyük ticaret yolları Anadolu’dan geçiyordu.1220’de Venedik’liler için Alanya limanından ticaret hakkı tanınmış,Venedik ve Cenovalılar’a kolaylık sağlanmıştır.*”² Büyük gezgin Marco Polo’nun yazdıkları da bu kaynakları doğrular niteliktedir. Polo “dünyanın en iyi halıları Konya’da dokunurdu” diye belirtmiş.Bu görkemli halıların üretildiği en büyük kaynak Osmanlı imparatorluğu topraklarıdır. Öncelikle Anadolu ve İmparatorluğun Balkanlar’daki eyaletlerinde üretilmiş benzerleri bu önemli kaynağın temelini oluştururlar.

İlk örnekleri 14.y.y.da Floransa ve Asisi ressamı tarafından tasvir edilen geometrik motifli halılar giderek yaygınlaşır. “*15.yüzyılda Türk halılarının, Avrupa resimlerinde tasvir edilmeleriyle ünleri belgelenmiştir.*”³ Assisi’de 14.y.y.başlarında Giotto ekolü bir duvar resminde, Floransa’da Santa Maria Novella’da diğer bir duvar resminde böyle geometrik örnekli halıların betimlemeleri bulunur.15.yüzyıl ortalarından başlayarak stilize edilerek geometrik biçime uydurulmuş bitki motifli kompozisyonlar yaygınlaşmaya başlar.

Piero della Francesca’nın Rimini San Francesco Kilisesi’ndeki 1451 tarihli duvar resminde görülen halı, bu tip halıların Avrupa tablolarında görülen ilk örneklerinden birini oluşturur. Mantegna’nın, Verona San Zeno Kilisesi’nde bulunan, 1457/1460 da yapmış olduğu “*Meryem ve Çocuk İsa, altar resminde, geometrik biçimli bitki motifli kompozisyona sahip bir halı görülür.*”⁴ Rönesans Resim Sanatı’nda yaygın biçimde kullanılmış Anadolu’da dokunmuş çeşitli halı biçimlerinden farklı olarak bitki motiflerinin stilize edilmesiyle oluşturulmuş olan halılar yüzyıllarca “II. Tip Holbein Halıları” olarak adlandırılmış. Ancak Holbein’in hemen hiç resimlemediği bu halılar, Venedikli ressam Lorenzo Lotto tarafından bir kaç resminde ayrıntılı olarak resimlendiği için son zamanlarda “Lotto Halıları ” diye anıl-

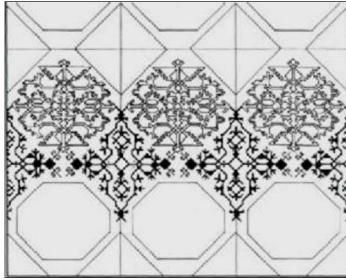
² Oktay ASLANAPA, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*,İnkılap,İstanbul,2005,s.58

³ Şerare YETKİN,*Turkish Historical Carpets*,İş Bankası, İstanbul,1981,s.47

⁴ Wikipedyorientalcarpetsintherenaissancepainting, <http://www.artbible.info/art/large/481.html> (05.05.2010)

maya başlanmıştır. Lotto'dan önce yaklaşık 1516 ve 1520 tarihlerinden başlayarak İtalya'da, Portekiz'de, Kuzey Avrupa ve İngiltere'de birçok Rönesans sanatçısının resimlerinde, günün yükselen değerlerinden olan bu tip halıların betimlendiğini bugün çeşitli müze ve koleksiyonlarda görmekteyiz.

Bitki motiflerinin genel olarak hâkim olduğu Lotto halıları "*Konturları tamamen kaybolmuş sekizgenler ve dört kollu baklavalara ilk Holbein'lerdeki geometrik karakterlerini kaybederek belirsiz konturlu motifler rûmillerle palmetlerin ince saplarla gevşek olarak ve simetrik şekilde birbirine bağlanmasından doğmuştur. Altta ve üstteki dişli üçgen yapraklar da yeni ortaya çıkan motiflerdir. Çoğu kırmızı zemin üzerine sarı, bazen koyu mavi üzerine sarı Rumi palmet kompozisyonludur.*" (Aslanapa, 2005: 126)

1660 yıllarına değin yoğun bir ilgiyle resimlenen Lotto halıları daha sonraki dönemde bu ilgisini kaybetmiş ve 17. yüzyıl sonlarına doğru Avrupa resim sanatında görülmez olmuştur. Değişik boylarda ve armalı olanlarının yanı sıra özel siparişler için uzun dokunmuş olanları da bugün dünyanın çeşitli müze ve koleksiyonlarında yer almaktadır. Bunlara iki örnek Centurione ve Doria ailesinin ar malarını taşımakta olup, New

Resim I: Lotto halısı şematik çizimi York Metropolitan ve Hamburg Kunstund Gewerbe Müzelerinde bulunmaktadır.

Bugün geriye kalan yüzlerce Lotto halısı arasında kufiden gelişen bordürlerin sıkça kullanımı yanında çok zengin ve değişik bordürler de görülür. 16. yüzyıl sonundan kufiden gelişen bordür ile çok iyi korunmuş bir Lotto halısı da Londra Victoria and Albert müzesinde bulunmaktadır. Ayrıca Klasik Uşak halılarını hatırlatan bulut motifi bordürlerle kartuşlu ve kıvrık dallı olarak dokunmuş olanları da bulunur. Motifler sık ya da seyrek kompoze edilmiş olabilir.

Şimdi Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan 1930'da Antalya Murat Paşa Camii'nden getirilmiş olan 5.18 x 2.75 m. boyundaki bir 17. yüzyıl Lotto halısında; Kırmızı zemin üzerine sarı örnekli klasik Uşak bordürü bulut motifleri arasındaki rozet çiçekleri ortasına birer gamalı haç dolgu yerleştirilmiştir. Zemini

Resim II:16.y.y.Erken Dönem
bir Lotto Halısı

koyu mavi olan örnekleri de vardır. 16. yüzyıldan klasik Uşak bordürü ile çok iyi durumda diğer bir Lotto halısı da Philadelphia Müzesi koleksiyonları arasındadır. Birinci tip veya küçük örneklili Holbein halıları ile, ikinci tip Holbein veya Lotto halıları Uşak halıları grubuna geçişi hazırlamıştır. Özellikle Lotto adına bağlanan halıların palmet ve rûmi madalyonlu Uşak halılarında çeşitli şekillerde devam etmiştir.

HALILAR VE SANATÇILARI ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Erken dönem Türk halılarının incelenmesi, tarihsel olarak dönemin sanatçıları tarafından yapılan tablo, altar resimleri ve duvar resimlerindeki halı betimlemelerinde yer alan halılarla bu halıların bire bir aynılarının çeşitli koleksiyonlarda ortaya çıkışıyla doğrudan ilgilidir. “Hans Holbein ya da Lorenzo Lotto gibi 16.y.y. ressamlarının gözlemleri sonucu betimlemiş oldukları Osmanlı halıları giderek yaygınlaşmıştır. Dahası bu resimlerde betimlenen halılar, Osmanlı halılarının Holbein, Memling ya da Lotto halıları olarak, sınıflandırılmasına neden olurlar.” (Yetkin,1981: 79)

”Halılar üzerine ciddi çalışmalar 1891’de Viyana Halı Sergisi kitabının yayınlanmasıyla başlamış olup, bu kitapta bazı eski halılara adeta dini bir önem verilmiştir. K.K .Österreichischen Handelsmuseum bu sergiden üç ciltlik folio yayınlamış, bazıları renkli olarak en mühim parçalardan 100 levha ile resimlendirilmiştir. Katalog Der Ausstellung Orientalischer Teppiche, A. Riegl.Bu eseri 1907’de bir ek cilt, 1908’de Martin’in Halı Tarihi ve nihayet 1911’de Münih sergisinin büyük kitabı takip etmiştir.”(Aslanapa, 2005: 13)

Daha sonraları yine 20.yüzyılda, 14.yüzyıl başlarından 15.yüzyıl sonlarına kadar olan yaklaşık 200 yıllık sürecin tarihlendirilmeleri, sınıflandırılmaları ve düzenlenmeleri Berlin İslam Sanatları Müzesi Müdürü

olan “Kurt Erdmann” ile birlikte başlamıştır. Bu sınıflandırmalar ve Erdman’ın yaşamının büyük bölümünü içeren bu uzun çalışmalar, halı sanatına akademik yaklaşımın temelini oluşturur. Kenar motiflerinin dışında halı motiflerinin biçimlerine, ölçülerine ve kompozisyon düzenlerine göre yapılan çalışmalara yön vermesi, onu hem çağının hem de halı sanatının en önde gelen isimlerinden biri yapmıştır. Günümüzde bu düzenlemelerin ışığında: Dört tip Holbein halısını, ayrıca Bellini, Crivelli, Memling ve Lotto’nun halılarını görmekteyiz.

RÖNESANS, LORENZO LOTTO ve RESİMLERİNDEKİ HALILAR

“Rönesans terimi yeniden doğuş veya yeniden diriliş anlamına gelir. Bu şekildeki bir yeniden doğuş düşüncesi İtalya’da Giotto zamanından başlayarak yeşermeye başlamıştır. O çağda halk, bir şairi ya da bir sanatçıyı övmek istediği zaman, yapıtının, antik çağın yapıtlarından hiç de aşağı olmadığını belirtirdi.”⁵ Ortaçağda, belli kalıpların usta çirak ilişkisi içinde geçtiği uzunca bir dönemden sonra “insan” ve “doğa”nın sanatın ana konusu olduğu Rönesans’da, sanatçılar artık modelden çalışmaya başladılar. “Rönesans sanatçısı ele aldığı komuyu yakından tanımak, değişik yönlerden incelemek ve araştırmak zorunluluğunu duyuyor. Bu yüzden bu dönemde sanat etkinliği bilimsel bir araştırma niteliği taşır.”⁶

Floransa, insan vücudu üzerindeki çalışmaların ve perspektif denemelerin merkezi olurken, Roma’da kompozisyon sanatı doruğa çıkmıştır. Venedik’li ustaların ilgisini ise nesnelere yüzeysel nitelikleri çeker. Renklere karşı duyarlılıkları onlara bu ilgilerini betimlemede kolaylık sağlar. Vücudun yumuşaklığı, kumaşların özelliği, metalin sertliği ve parlaklığı kısaca nesnel dokunun bireysel özellikleri onları, dönemlerinin ayrıcalıklı bir yerine oturtmuştur. “İtalya’nın sanat okullarının kendi duygusallıkları ve işçiliklerini sürdürerek yaşayabilmesi, bu özelliklerinin çok üstünde “Floransa’lı sanatı” içselleştirmesine bağlıydı. Siena bunu dirençle red etti ve yaşayamadı. Venedik’se İtalyan sanatına özgür çizgisiyle yola çıkarak yeni bir duyarlılıkla büyümlü bir zafer sundu.”⁷

⁵ E.H.GOMBRICH, *Sanatın Öyküsü*, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s.223

⁶ N.İPŞİROĞLU, M.İPŞİROĞLU, *Oluşum Süreci İçinde Sanatın Tarihi*, CemYay, 1977, s:61

⁷ Evelyn March PHILLIPS, *The Venetian School of Painting*, 2009

<http://manybooks.net/support/p/ phillippse/phillippse3009830098-8pdfLRG.pdf> (16.05.2010)

Bu ortam içinde İtalya'nın birçok kent atölyelerinde yetişen dönemin ünlü sanatçıları, yaptıkları ve ortaya koyduklarıyla bir işçi değil, düşünen, sanatının sorumluluğunu taşıyan özgür sanatçılardı. Kimler yoktu ki listede: Massacio, Alberti, Brunelleschi, Ucello, Mantegna, Piero Della Francesca, Botticelli ve Michelangelo bu isimlerden sadece birkaçıydı. Bu sanatçıların arasında yer alan Lorenzo Lotto (1480-1556/7) kendine özgü bir üslupla çalışan, Venedik doğumlu geç dönem bir Rönesans sanatçısıdır. Yaşadığı dönem sanat tarihinin başyapıtlarını vermiş Leonardo, Rafaello, Giorgione, Bellini Tiziano, Tintoretto gibi birçok ünlü sanatçıya tanıklık etmiş bir dönemdir. Sanat Tarihi yazarların başında gelen Giorgio Vasari'nin sanatçıyı anlattığı biyografisinde; Lotto, sık sık aldığı siparişler doğrultusunda yer değiştiren ve bu yaşam biçimi dolayısıyla da birçok çağdaşıyla iletişim ve yakınlık kuran bir sanatçıdır. Resimlerinde hem kendi coğrafyasının hem de Kuzey resminin etkilerini yansıtmıştır. Çok önemli dinsel konulu altar resimleri ve portreler boyamıştır. "Meryem ve Çocuk İsa Aziz'lerle" adlı dinsel içerikli kompozisyonunda, canlı ve çarpıcı renkler onun Venedik okulu geleneğini, resmin dış çizgilerinin net görünümü ise kuzey resminin etkilerini göstermektedir. Sanatının erken dönemlerinde Venedik'li ünlü sanatçı Giovanni Bellini'den etkilenmiştir. İlk resimleri arasında yer alan (1506) "Aziz Jerome, Melek ve Çocuk İsa" (İskoç Ulusal Galerisi, Edinburg) bu etkileşime iyi bir örnektir. Bununla beraber "Erdem Ve Erdemsizlik Hikayesi" onun portre anlayışı ve betimlemesinin Giorgione'nin doğalcılığından ne denli etkilendiğini de gösterir. "*Resimleri daha ilerki dönemlerinde Giorgione'nin klasisizminden kurtulur, yine de üslup olarak çağdaşları olan Parma ve Corregio'dan daha gelenekseli çağrıştırır.*"⁸

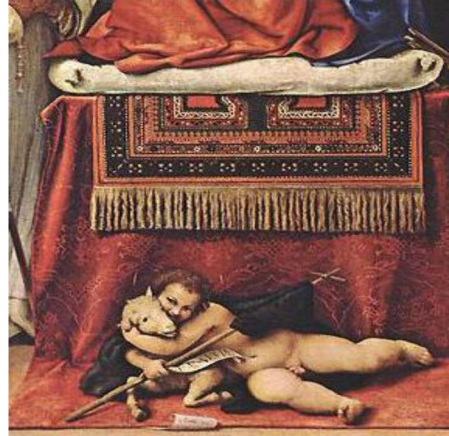
Giorgio Vasari'ye göre birkaç döneme ayrılan sanat yaşamında sık sık yer değiştirerek çalışır. "*Yüzyıllardır sanat eleştirmenlerince göz ardı edilen sanatı, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda yapılan araştırmalarla yeniden önem kazanır.*"⁹ İtalyan portre resminin güçlü isimlerinden biri olarak tanınır. Kişilerin ruhsal durumlarıyla ilgilenmiş ve bu kişilerin iç dünyalarını başarıyla yansıtmıştır. Önceleri küçük örnekli II. tip Holbein olarak bilinen, fakat Holbein'nin hiç resimlemediği Anadolu Uşak bölgesi kaynaklı halıların ayrıntılı olarak yer aldığı resimleri ve güçlü portreleri ona, sanat tarihinde yeniden hak ettiği önemin verilmesini sağlar. Bu halıları ne ilk ne

⁸ The book of Art I, Grollier,1976, s,207

⁹ John MILLS, , *Lotto' Carpets in Western Paintings*, Halı, vol. 3, no. 4, p. 282 from the Wher Collection, Switzerland, 1981

de son resimleyen sanatçı olmamasına rağmen, birkaç resminin merkezinde büyük bir titizlikle yer verdiği bu halılar, aynı zamanda halı araştırmacıları için belge niteliğinde olduklarından son zamanlarda onun ismiyle anılmaktadırlar.

“Bu halılar Selçuklu rumi geçmelerin iç içe sarmal kullanıldığı bir Türkmen desenini yansıtmaktadır. Daha çok toprak grubu açık renk tonların, özellikle antik tütün sarısının kullanıldığı bu halılar, Uşak çevresi dokuma kültürü içinde değerlendirebileceğimiz halılardır. Sonraki dönemlerde bu desende bir çok halıda Avrupalı ailelerin nişanlarının bulunması, bu desen yapısında bir çok halının Avrupa’dan sipariş verilerek Anadolu’da dokunduğunu belgelemektedir.”¹⁰

Resim III: Meryem ve Çocuk İsa
Azizlerle, ,287x268cm, pano üz.yağ.boya.1521,Santa Spirito Kilisesi

“Meryem ve Çocuk İsa”nın yüksek bir tahtta otururken, Aziz ve Azizelerin simetrik bir düzen içinde betimlendiği bu resim Lotto’nun Bergamo’da bulunan üç büyük altın resminden birisidir. Resmin kurgusunda Raphael ve İtalyan kuzey okulu simetrik kompozisyonlu resimlerinin etkisi yadsınamaz. Meryem ve Çocuk İsa’nın ayakları altında yer alan halı Lotto’nun sıkça kullandığı daha sonra kendi adıyla anılacak küçük örnekli

¹⁰ [http://www.barbaroshali.com.tr/rehber.php?menu=rehber&rehid=5\(10.05.2010\)](http://www.barbaroshali.com.tr/rehber.php?menu=rehber&rehid=5(10.05.2010))

bir Anadolu halısıdır. Koyu renk bordürlü, kırmızı zemin üzerinde sarı motiflerin yer aldığı bu ve benzeri halılar onu diğer çağdaşları arasında ayrıcalıklı bir yere oturtmuştur. Tüm resmin kompozisyon düzenindeki hassas denge ayrıntılarda da kendini gösterir.

“Sanatçının 1542 yılında Venedik Aziz Giovanni kilisesi için resimlediği ‘Aziz Anthony’nin Sadakası’ adlı, 332 x 235 cm boyutlarındaki altın resminin merkezinde yer alan halı, gerçeğinin hemen hemen aynıdır.”¹¹

Resim IV: Giovanni della Volta eşi ve çocukları, 140.5x138.5 cm, tuv.yağlıboya, 1547, National Gallery, Londra,

Venedikli bir terzi olan Giovanni della Volta ve ailesinin betimlendiği, Londra National Gallery’de bulunan resmin; Lotto ve sanatını inceleyen uzmanlarca 1538 ve 1547 tarihleri arasında yapılmış olduğu öngörülmektedir. Lotto tarafından yapılmış bilinen başka bir, iki çocuklu aile resmi yoktur. Aile, resmin merkezinde yer alan, üzerinde Lotto’nun boyarken keyif aldığını anladığımız, ayrıntılarıyla resmettiği bir Türk halısının serili olduğu masanın etrafında kompoze edilmiş. Günümüzde ‘Lotto Halısı’ olarak adlandırılan bordürlü kırmızı zemin üzerine sarı arabesk düzenlemeli sıkça görülen tarzda bir halıdır bu. Resmin sağ bölümünde yer alan ve döneminin varsıl modasını yansıtan giysileri içindeki genç anne, masanın üzerinde oturan kızına bir eliyle masanın üzerindeki kaseden kirazları uzatırken diğer eliyle belini tutmakta. Resmin sol bölümünde yer alan babaysa üzerinde ince bir tül bulunan resmin ön planında yer alan ve resmin hareketini sağlayan (geleneksel resimlerin daimi elemanı olan melek yada çocuk İsa figürü) öğ-

¹¹ <http://artchive.com/artchive/L/lotto.htm>(14.05.2010)

luna bu kirazlardan sunmakta. Geri plan dönemin en geçerli göstergelerinden manzara ile tamamlanmakta.

Venedik’li bir sanatçı olarak Belli’nin (1430 – 1516) tarzından ve tekniğinden etkilenen Lorenzo Lotto, yalnızca etkilenmekle kalmamış, onun da tıpkı kendisi gibi resimlerinde kullanmış olduğu ve literatüre “Bellini Halıları” olarak geçen, Türk halı gruplarından birini bir resminde betimlemiştir. “15. yüzyıl Anadolu geleneksel seccade halılarının bu güzel yapısı, 16. yüzyılda karşımıza çıkacak olan küçük şemseli Uşak halılarının da habercileri gibidir.”¹² Her iki sanatçının da resimlerinde kullandıkları Türk Halılarının ayrıntısal ve özenli çalışmaları, yüzyıllar sonra bu halıların sınıflandırılmasında bilim adamlarına büyük ışık tutacaktır. “Alman bilim adamları tarafından yapılan halıların tarihlendirilmesi çalışmaları sırasında her iki sanatçı da halı betimlemeleri dolayısıyla büyük ün kazandılar.”¹³

Sanatçı, St. Petersburg’da Hermitaj Müzesi’nde bulunan “Koca ve Karısı” yapıtının merkezinde yer alan masanın üzerindeki anahtar deliği nişli “Bellini halısı”nı en ince ayrıntısına değin resimlemiştir. Tıpkı, kuzey sanatçısı Jan Van Eyck’in “Arnolfini’nin Evlenmesi” tablosunda betimlediği genç çift gibi bu resimde de eşler, evlilik bağının kutsallığını simgeleriyle gösterir. Kadın elinde sadakat sembolü köpek tutarken, erkek elinde “Erkek bir hayvan değildir” yazan kağıdı tutmaktadır. Resim ayrıca “Surrealist” bir hava yaratması açısından da önemlidir.

Lotto’nun bu denli titiz halı betimlemeleri; çağdaş İngiliz sanatçı David Hockney ve fizik profesörü Charles M. Falco’nun araştırmalarına yön verdi.

¹² <http://www.barbaroshali.com.tr/rehber.php?menu=rehber&rehid=5>, (26.05.10)

¹³ <http://www.diatrope.com/stork/LottoHusband.html>, <http://www.rii.ricoh.com/~stork/TylerStorkOSA04.pdf>, <http://www.optics.arizona.edu/SSD/NatlGallery.pdf> (28.05.10)

Resim IV: Kadın ve Kocası, , 98 x 118 cm, tuval üz.yağ.by, 1523, Hermitage, St. Petersburg

Onların araştırmaları sonucu ortaya çıkan “Lorenzo Lotto “Koca ve Karısı” resminde optik lens kullandı mı?” tartışmalı sorusu, bilimsel bağlamda da onun Rönesans resmindeki yerine ayrıcalıklı bir durum kazandırmıştır.

LOTTO HALILARININ DİĞER SANATÇILARIN RESİMLERİNE ETKİLERİ

“Sebastiano Luciani, bilinen ismiyle Sebastiano del Piombo, Vasari’ye göre Venedik’te 1485 tarihinde doğmuştur. Rönesans’ın büyük ustalarındandır. Önceleri müzikle uğraşan sanatçı daha sonraları Giovanni Bellini ile resim çalışmalarlarıyla sanat yaşamına başlamıştır.”¹⁴

Resim V: Sebastiano del Piombo Kardinal Bandinello Sauli, Sekreteri ve İki Coğrafyacı 121.8x150.4cm, panel.üzr.y.boya tuvale transferi,1511, National Gallery of Art, Washington

¹⁴ http://www.museothyssen.org/thyssen/obras_maestras (15.05.10)

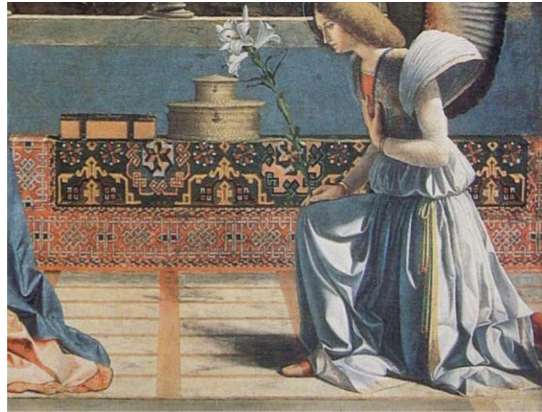
Döneminin en önde gelen portre sanatçılarından olan Piombo'nun önceleri Samuel H. Kress koleksiyonunda yer alan, daha sonraları National Gallery of Art, Washington koleksiyonuna geçen bir yapıtı var karşımızda. Kardinal Bandinello Sauli'nin sekreteri ve iki coğrafyacının portrelerinin betimlendiği resmin kompozisyonu, kardinalin kolunu koyduğu ve özel eşyalarının yer aldığı masanın çevresinde oluşturulmuş. Mesleki otoritesine gönderme yapan zil ve açık duran coğrafya kitabının ardında resmin sol tarafında kalan coğrafyacının, bir diğeriyle dönemin keşiflerini hararetle tartıştığını göstermesi, kardinalin entelektüelliğine vurgu yapmakta. Yapım yılı 1516 tarihli grup resminin, merkezinde yer alan masayı bir Lotto halısı örtmekte. Zenginlik ve soyluluk göstergesi, açık kırmızı zemin üzerinde sarı rumi palmet kompozisyonlu ve bordürlü Lotto halısı çok başarılı biçimde resimlenmiş.

Giorgio Vasari'nin portrelerini öve öve bitiremediği Sebastiano del Piombo'nun, "Ferry Carandolet'in sekreterleriyle portresi" adlı yapıtı, yıllarca Raffaello'ya atfedilmiş olup ancak 1894'te Constanza Jocelyn Floulkes tarafından doğru olarak belirlenmiştir. Sanatçı burada Venedik okulunun önemli göstergelerinden olan; bedeninin yarısından fazla olarak betimlenmesi kuralını, sağ taraftaki aydınlık manzarayı, anıtsal büyüklükte ve oturur pozisyondaki figürleri kullanmış. Sekreterlerden arka planda olanının belli belirsiz betimlendiği resmin ön planında, Ferry Carandolet ve diğer sekreteri işleriyle ilgili malzemeleriyle resimlenmiş. Her ikisinin ellerinin altında, resmin yatayını kaplamış biçimde bordürü ayrıntılı betimlenmiş bir Lotto halısı görülmekte.

Resim VI: Sebastiano del Piombo, “Ferry Carandolet’in sekreterleriyle portresi”, pan.üz. yağ.boya. 112.5 x 87 cm. 1510-1512, Thyssen-Bornemisza Müzesi, Madrid

Andrea Previtali’de (1480 Bergamo–1526-8) Rönesans döneminin İtalyan sanatçılarındanır. Başlangıçta Venedik’te Giovanni Bellini’nin öğrencisi olduğundan yapıtlarında Bellini’nin etkileri görülmekle birlikte 1511 sonraları, arkadaşı Lotto’nun izinden gitmiştir. Onun etkisiyle çalıştığı Sta. Maria del Meschio, Vittorio Veneto, Treviso’da bulunan “Müjde” adlı duvar resminde ayrıntılarıyla resimlediği bir bir Lotto halısı görülür.

Resim VII: Andrea Previtali Anunciation, Müjde, Fresko, , 1508, Treviso

“Son olarak Francia okulunun ustalarından Luca Longhi’den söz edilebilir ancak onun resimlerinde derin duygular yerine ifadenin etkisine adanmışlığı görürüz.”¹⁵

Luca Longhi (1507-1580) Ravenna doğumlu olup dinsel konulu resimleri maniyerist tarzda ele almış iyi bir portre sanatçısı olarak tanınmıştır. Venedik’li sanatçıların etkisiyle özellikle Lorenzo Lotto’nun resimlerinde kullanmış olduğu Batı Anadolu kaynaklı halılardan resimlemiştir. Berlin Gemalde Galerie’de bulunan tablosunda başarıyla resimlediği bu halılardan birini görmekteyiz. Vasari’ye göre hiç Ravenna’dan çıkmayan sanatçının bu özelliği sanatında şüphesiz sınırlayıcı olmuştur.

Resim VIII: Luca Longhi, Meryem ve Çocuk İsa,1530,Folinpopoli Chiesa di San Rieffillo

SONUÇ

Milattan önceki yıllardan beri Türklerin gelişmiş Gördes düğümlü halı tekniğine sahip oldukları bilinmektedir. Bunun biricik örneği; Altay dağları eteklerinde Pazırık kurganları kazılarında ele geçen eşsiz halıdır. Zamanla yayılan yer yer unutulup yeniden başlayan, Türklerin dünyaya armağanı olan halı sanatı, İslam dünyası ve Hristiyan Avrupa arasında ticari,

¹⁵ Handbook of painting: The Italian schools, Cilt 2, Franz Kugler, Margaret Hutton, Sir Charles Lock Eastlake, 1865, s 479,

siyasal ve kültürel bağlamda etkili olurken, kalıcı izlerini bıraktığı en önemli alanlardan biri de resim sanatı üzerinde olmuştur.

Anadolu Selçuklu'ları ile başlayan halı sanatının yükselişi ve Avrupa Resim Sanatı'nda yer almaya başlaması daha o zamanlarda Selçuklu'lar ile Avrupa'nın ticari ve kültürel ilişkilerinin varlığını göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de özellikle Fatih devrinden başlayarak önce İtalyan sonra da Kuzey Avrupa ressamlarının tablo ve duvar resimlerinde artarak devam etmiş ve sanat tarihinde önemli izler bırakmıştır.

Erken dönem Uşak Halıları'nın ağırlıklı stilize edilmiş bitki motifli olanları, 15.yüzyıldan başlayarak 16.yüzyıl sonuna kadar aralıklarla birçok sanatçı tarafından betimlenmiştir. Ancak 19.yüzyılda başlayan halı sanatı üzerine yapılan çalışmaların ışığında, bilim adamlarınca Lorenzo Lotto'nun ismi ile adlandırılmıştır. Venedikli geç dönem bir Rönesans sanatçısı olan Lorenzo Lotto, izleyeni hayrete düşürecek denli güzel resimlerinin bazılarında çok parçalı, kompozisyona hareket katan halılar resimlemiştir. Lotto'nun ve çağdaşlarının etkisinde kalmış sanatçıların resimlerini incelerken o günkü modanın bu halıların zarifliğini ve inceliğini yansıttığı tablolardan birçok örnekle karşılaşırız. Öyle ki sanatçıların fırça sürüşündeki ustalığa duyduğumuz hayranlık, yapıtın gerçekleştirilmesindeki amacı unutturacak kadar mükemmel. Ressam, dokuyanın bilmediği kimliğini, boyadığı halının nakışlarındaki renk ve desenlerindeki soyluluğun ışığında yakalamak ister gibi. Ne yazık ki uzunca bir süre unutulmaya yüz tutan Lotto'nun yaşamı ve sayısız güzel çalışmalarıyla ilgili, ilk kapsamlı araştırmayı 1865 yılında basılan Bernard Berenson'un öncü kitabının ardından, 20.yüzyılın ilk yarısında Peter Humfrey yapmıştır.

Bu halılar erken dönem örgülü kufiden geliştirilmiş bordürler ve çok stilize edilmiş bitki motiflerinin birleşmesiyle meydana gelen dört kollu (haçvari) zengin baklavalarla, dağılmış şekiller haline gelen, kontursuz sekizgenlerin küçük örnekle sıralanmasından oluşurlar. Batı Anadolu'nun Uşak bölgesine mâl edilen bu küçük örnekli halı tipi; 16. ve 17. yüzyıllarda "Klasik Dönem Türk Halı Sanatı"nın parlak devrini oluşturan ve Türk Halıları içinde en büyük ve tanınmış grup olan Uşak Halıları'nın geliştirilmesine yol açmıştır.

Çok derin ve çok geniş alanı kapsayan halı tarihi içinde "Lotto halıları" önemli bir kesiti oluşturur. Önceleri dinsel bağlamda kutsal alanlarda, Papa, Kardinal gibi dinsel kurumların üst düzey yöneticileri ve dönemin kont, baron, dük gibi aristokrasi temsilcilerinin makamlarında statü ve zenginlik göstergesi olarak kullanılır. Hıristiyan inancında İsa'nın kurban

edilmesini sembolize eden kırmızı renk, Uşak halılarında sıkça kullanılan kırmızı renkle bütünleşmektedir. Dinsel kurumların üst düzey yöneticilerinin kıyafetlerinde ve mekân düzenlemelerinde mutlak yer verilen kırmızı renkle birbirini tamamlayan halıların kırmızı rengi dekoratif bir uyumdan daha çok dinsel referanslara gönderme yapmaktadır. Dönemin iktidar sahibi yöneticilerinin makamlarında kullanılan kırmızı ise gücü ve otoriteyi temsil etmektedir. Bu makamlarda, dekoratif amaçlı kullanılan Uşak halılarında yer alan kırmızı renk, aynı anlama hizmet etmektedir.

Türkler'in Ata sanatı olan halı sanatının, bir başka sanat alanı olan resim sanatındaki dekoratif etkileri, renksel ve dokusal etkileri ayrıca motiflerin sembolize ettikleri metaforlar çok daha geniş kapsamlı araştırma konusu oluşturacak bir alan olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aslanapa, Oktay. *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılap, İstanbul, 2005
- Berenson, Bernard, *Lorenzo Lotto*, Vol.I, 1956
- Crowe, J.A. *A History of Painting in North Italy*,
http://books.google.com.tr/books?id=t9itRJDfwl0C&printsec=frontcover&dq=CROWE,+J.A.,+A+History+of+Painting+in+North+Italy&source=bl&ots=nddkQRmdOz&sig=fv4l0T2hShZfGlk8H3w_SiJWXP4&hl=tr&ei=vbYDTMamO9mUOOPMzNYE&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBQQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
- Gombrich, E.H. *Sanatın Öyküsü*, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İst, 1997
- Grolier Encyclopedia, *The book of Art Vol. I*, 1976
- Humfrey, Peter, *Lorenzo Lotto*, 3. Baskı, Yale University, 1997
- İpşiroğlu, Nazan, İpşiroğlu, Mazhar, *Oluşum Süreci İçinde Sanatın Tarihi*, Cemyay, 1977
- Kugler, Franz. Hutton, Margaret. Eastlake, Sir Charles Lock. *Handbook Of Painting: The Italian Schools*, Cilt 2, 1865
- Lanzi, Abate Luigi, Çev. Roscoe Thomas, *History Of Painting In Italy, Volume Iii*, Londra, 1854, http://books.google.com.tr/books?id=q7prAAAAMAAJ&printsec=frontcover&dq=LANZI+Luigi,+ROSCOE+Thomas,+History+of+Painting+in+Italy&source=bl&ots=33vO6eq84W&sig=w1zMo7s5r7QVclOuO3NpKRKt-e4&hl=tr&ei=hXADTPeEN8yMOIb8wNYE&sa=X&oi=book_result&ct

=result&resnum=1&ved=0CBUQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
(22.05.10)

Mills, John, *Lotto Carpets in Western Paintings*, Halı, Vol. 3, no. 4, London, 1981.

Mills, John. *King and Sylvester* 1983, fig. 8; Mack 2002, The Carpet Index Lauren Arnold, laurenarnold@cs.com

Phillipps, Evelyn March, *The Venetian School of Painting*, 2009
www.gutenberg.org/files/30098/30098-h/30098-h.htm (16.05.10)

Vasari, Giorgio. *The lives of the painters, sculptors & architects*, Volume 5, Translated by Allen Banks Hinds, J. M. Dent, 1900
http://www.baluch-

rugs.com/History/People/Lorenzo_Lotto_Painter_Venice.htm (31.05.10)

Yetkin, Şerare, *Historical Turkish Carpets*, İstanbul, 1981

http://www.metweb.org/content.asp?id=83 (24.05.10)

http://www.museothyssen.org/thyssen/obras_maestras (23.05.10)

http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/lorenzo-lotto-portrait-of-giovanni-della-volta-with-his-wife-and-children (04.05.10)

http://www.baluchrugs.com/Oriental_Rugs/Anatolian_Rugs/Lotto_Rugs_OConnell_Notes.htm (23.05.10)

http://www.1st-art-gallery.com/Lorenzo-Lotto/Lorenzo-Lotto-oil-paintings.html (09.05.10)

http://www.barbaroshali.com.tr/rehber.php?menu=rehber&rehid=5
(10.05.10)

http://www.metmuseum.org/toah/hd/cedr/hd_cedr.htm (06.05.10)

http://www.efn.org/~acd/vite/VasariLives.html Lorenzo Lotto Painter of Venice (22.05.10)

http://www.nationalgallery.org.uk/artists/andrea-previtali, (19.05.10)

http://www.spongobongo.com/her9799.htm "Oushak Rugs: The James A. Lucas early 16th C. Oushak "Lotto (04.05.10)

http://www.spongobongo.com/zy9984.htm The Poldi Moller Lotto
(31.05.10)